

12. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / О.О. Дудоров – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 952 с.
13. Дьяченко А.П. Уголовно-правовая охрана граждан от преступлений в сфере сексуальных отношений: дисс. на соискание уч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.П. Дьяченко; Академия МВД РФ. – Москва, 1993. – 343 с.
14. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України / М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. – Київ: Юридична думка, 2003. – 956 с.
15. Криминология: [учебник для юрид. вузов] / [под ред. А.И. Долговой]. – М.: ИНФРА-НОРМА, 1997. – 784 с.
16. Лунеев В.В. Мотивация преступного поведения / В.В. Лунеев – М.: Наука, 1991. – 383 с.
17. Сердюк Л.В. Криминологическое и уголовно-правовое исследование насилия: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / Сердюк Л.В. – Саратов, 2003. – 448 с.

УДК 343.59

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Світличний О.О., здобувач

Запорізький національний університет

У статті досліджуються місце та значення суб'єктивних ознак розбещення неповнолітніх, що характеризують вік, осудність особи, яка вчинила злочин, а також форму вини, мету та мотив цього злочину. Робиться висновок про доцільність підвищення віку, з якого настає кримінальної відповідальності за розбещення неповнолітніх.

Ключові слова: неповнолітні, вік суб'єкту, вина, розпусні дії, соціальний контроль.

Светличный А.А. СУБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ РАЗВРАЩЕНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследуется место и значение субъективных признаков развращения несовершеннолетних, характеризующих возраст, вменяемость лица, совершившего преступление, а также форму вины, цель и мотив этого преступления. Делается вывод о целесообразности повышения возраста, с которого наступает уголовная ответственность за развращение несовершеннолетних.

Ключевые слова: несовершеннолетние, возраст субъекта, вина, развратные действия, социальный контроль.

Svetlichnyi A.A. SUBJECTIVE SYMPTOMS CORRUPTION OF MINORS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article investigates the place and importance of subjective symptoms corruption of minors, which characterize the age, responsibility of the perpetrator, as well as a form of guilt, purpose and motive of the crime. A conclusion on whether raising the age at which criminal responsibility for corruption of minors.

Key words: minors, age of the subject, guilt, sexual abuse, social control.

Розбещення неповнолітніх (ст.156 Кримінального кодексу України – далі КК) є одним із небезпечних злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості (статеві злочини), що заподіює шкоду статевої недоторканості неповнолітнього, негативно впливає на його нормальний статевої розвиток, руйнує усталені в суспільстві традиції та звичаї статевого виховання. Підвищена суспільна небезпечність цього злочину знаходить своє відображення в санкціях ч.1 та ч.2 ст.156 КК, що відносять розбещення неповнолітніх до злочинів середньої тяжкості та тяжких злочинів (ч.3, ч.4 ст.12 КК). За поширеністю досліджуваний злочин займає третє місце серед статевої злочинів, поступаючись лише згвалтуванню (ст.152 КК) та насильницькому задоволенню статевої пристрасті неприродним способом (ст.153 КК). Так, в 2002 р. зареєстрований 231 випадок розбещення неповнолітніх (11,03 % від 2094 зареєстрованих злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості), у 2003 р. – 304 (13,99 % від 2180), у 2004 р. – 272 (13,68 %), 2005 р. – 284 (14,72 %), 2006 р. – 282 (13,36 %), 2007 р. – 307 (16,17 %), 2008 р. – 291(14,24 %), 2009 р. – 303 (14,08 %) [1]. Слід зауважити, що

зарєєстровані випадки розбещення неповнолітніх є лише видимою «верхівкою айєсберга» ганєбного явища «статева екєсплуатація дїтей». За результатами здїєсноєго нами наприкінці 2010 р. опитування школярїв м. Днїпропетровська, кожний дєсятий зазнав статевої екєсплуатації або отримував пропозиції статевого зв'язку від дорослих осіб. Кримїнологи небезпїдставно вказують на надвисоку природну та штучну латентність статевиx злочинїв загалом, розбещення неповнолітніх, зокрема, що за деякими екєспертними оцїнками сягає 95-98 % [2, 7; 3, 9].

Цей злочин передбачає вчинення розпусних дїй щодо особи, яка не досягла шїстнадцятирїчного вїку (ч.1 ст.156 КК). У кримїнально-правовїй характеристикї розбещення неповнолітніх суб'єктивними є ознаки, що характеризують суб'єкта злочину (фїзична особа, вїк та осудність), а також суб'єктивну сторону злочину (вина, мета та мотив). Значення суб'єктивних ознак розбещення неповнолітніх полягає, насамперед, у тому, що в сукупності із обов'язковими об'єктивними ознаками вони формують склад дослїджуваного злочину, визначають його суспїльну небезпечність та впливають на кримїнальну вїдповїдальність та покарання, вїдмежують розбещення неповнолітніх від бїльш тяжких статевиx та їнших однорїдних злочинїв тощо.

Суб'єктивні ознаки статевиx злочинїв, серед них і розбещення неповнолітніх, дослїджувалися вїтчизняними та зарубїжними правниками, серед яких: Ю.В. Александров, Ю.М. Антонян, М.І. Бажанов, В.І. Борисов, Л.П. Брич, Л.В. Дорощ, О.О. Дудоров, Р.Є. Затона, Г.О. Єгошина, О.М. Ёгнатов, О.Г. Кальман, Л.Г. Козлюк, С.С. Косенко, Г.П. Краснюк, Т.Д. Лисько, Я.В. Мачужак, Л.І. Мороз, В.О. Навроцький, Ю.Є. Пудовочкін, О.В. Синєокий, О.О. Сльота, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпїнський, С.В. Чмут, А.П. Шеремет, Я.М. Яковлев та їнші. На теоретичних та прикладних положеннях дослїджень цих правників ми сформуємо бачення суб'єктивних ознак розбещення неповнолітніх.

Отже, метою цїєї статтї є виокремлення та дослїдження конструктивних ознак розбещення неповнолітніх, що характеризують суб'єкта та суб'єктивну сторону цього злочину, ї виступають обов'язковими ознаками основного (ч.1 ст.156 КК) та квалїфікованого складу розбещення неповнолітніх (ч.2 ст.156 КК).

Сучасне кримїнальне право у якостї прїоритетних вказує на ознаки суб'єкта злочину, якї, на вїдмїну від швидкоплинних ознак об'єкта та об'єктивної сторони злочину, у бїльшостї випадкїв є статичними ї незмїнними з юридичної і фактичної точок зору [4, 160-161; 5, 67]. У ч.1 ст.156 КК не позначенї додатковї ознаки суб'єкта розпусних дїй щодо неповнолітніх, а вїдтак це загальний суб'єкт злочину, що характеризується певним вїком, з якого настає кримїнальна вїдповїдальність, та осудність. Для розбещення неповнолітніх, як і загалом для злочинїв проти статевої свободи та статевої недоторканостї, проблема «фїзичної особи» не є актуальною, оскїльки за природною сутністю явища, що розглядається, суб'єктами розбещення неповнолітніх можуть бути виключно фїзичні особи чоловїчої або жїночої статї.

Невїд'ємною ознакою суб'єкта дослїджуваного злочину є вїк особи, що вчинила розпусні дїї щодо особи, яка не досягла шїстнадцятирїчного вїку. Стаття 156 КК не входить до перелїку злочинїв, вїдповїдальність за вчинення яких передбачена з 14 рокїв (ч.2 ст.22 КК). Вїдтак, вїдповїдальності пїдлягає особа, якїй виповнилося шїстнадцять рокїв. Очевидною є невїдповїдність назви злочину та його спрямованостї на бїльш вузьку категорїю потерпїлих осіб, серед яких поза кримїнально-правової охорони залишаються неповнолітні, якї досягли шїстнадцятирїчного вїку, але є неповнолітніми. Крім того, логїчно припустити, що розбещення неповнолітніх за логїкою законодавця мають вчинювати повнолітні особи, котрї тїльки ї можуть виступати суб'єктами дослїджуваного злочину. До цїєї думки приводить тлумачення ч.2 ст.156 КК, де обставинами, що квалїфікують розпусні дїї щодо особи, яка не досягла шїстнадцятирїчного вїку, вказанї «тї самї дїї, вчиненї щодо малолїтньої особи або батьком, матер'ю, вїтчїмом, мачухою, опїкуном чи пїклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпїлого або пїклування про нього».

Вирїшуючи питання вїку особи, яка вчиняє розпусні дїї щодо неповнолітньої особи, ми виходимо з того, що воно вимагає виваженого пїдходу щодо кримїналізації «розпусних дїй», насамперед, неповнолітніх щодо своїх однолїтків. Соцїальна вїдповїдальність за нормальний фїзичний та психїчний статевиx розвиток дїтей має покладатися виключно на дорослих осіб, якї повною мїрою усвїдомлюють шкоду розпусних дїй щодо дитини. Вїдтак, редакція ч.1 ст.156

КК входить у протиріччя як зі здоровим глуздом, так і міжнародно-правовими рекомендаціями, які радять не застосовувати кримінально-правову репресію в статевих зносинах неповнолітніх між собою. Сьогодні в Україні в цілому та в окремих її регіонах запроваджується комплекс організаційних, правових, виховних та інших заходів, спрямованих на убезпечення неповнолітніх від злочинів, пивного алкоголізму, наркотичної залежності тощо. Обмеження вільного пересування неповнолітніх містами після 22 години вечора, заборона на продаж пива та цигарок неповнолітнім та інше, безумовно, сприяють відновленню правопорядку та суттєво знижують віктимність та криміногенність молодіжного середовища. На наш погляд, сучасним вимогам відповідає й пропозиція щодо підвищення віку потерпілої особи від розбещення неповнолітнього до вісімнадцяти років [6, 78; 7, 217]. По-перше, впровадження цієї пропозиції узгодить назву статті 156 КК з диспозицією ч.1 цієї норми, по-друге, норми вітчизняного КК будуть узгоджуватися із вимогами міжнародних організацій; по-третє, кримінально-правовою охороною буде охоплена різноманітна сфера статевої недоторканності неповнолітніх, й останнє, по-четверте, нормальне статеве становлення особи в період неповноліття буде закладати високі ідеали родинних цінностей та сприяти гармонійному розвитку нового покоління громадян України.

Природно, що осудність як ознака суб'єкта розбещення неповнолітніх позначає значну проблему. Розпусні дії викликають питання щодо психічної повноцінності особи, дії якої входять у протиріччя із сталими суспільними нормами статевого виховання та недоторканості неповнолітніх. Кримінологи одноставні в переконанні, що майже всі сексуальні девіації (відхилення від норми) усвідомлюються особами, що вчинюють злочини на сексуальному підґрунті, й скеровуються вольовими зусиллями на їх реалізацію й, відповідно, на отримання сексуального задоволення [8, 124; 9, 9-10]. І.С. Кон обстоює погляд, що педофілія (від греч. слів «педес» – дитина та «філія» – потяг) зустрічається як у гетеросексуальних, так і гомосексуальних чоловіків й не є психіатричним діагнозом. Він вирізняє безпосередньо «педофілію» як потяг до дітей віком молодше 10 років та «ефебофілію» як потяг до юнаків з 14 років [10]. Педофілія може бути як постійною, коли людину сексуально збуджують виключно статевонезрілі або такі, що знаходяться в стадії статевого визрівання, діти, так і тимчасовою, замісною, коли пріоритет, в основному, відається дорослим партнерам, але при неможливості або ускладненості сексуального контакту із дорослими партнерами суб'єкт переключує свою увагу на дітей або підлітків [11, 66]. Якими б причинами не зумовлювалися сексуальні девіації у вигляді педофільї, усі вони мають наступні загальні риси: 1) всі девіації є результатом набутого сексуального досвіду, а не помилок природи; 2) ступінь їх розповсюдження пов'язана з культурними нормами та способом життя народу; 3) всі вони виникають та існують в особливостях дитячого та підліткового сексуального досвіду; девіації найчастіше вражають саме чоловіків, й виключно рідко – жінок.

Встановлення суб'єктивних ознак розбещення неповнолітніх має певну складність через контрверсійне розуміння їх змісту. Особливо ці суперечності торкаються встановлення усвідомлення винним віку потерпілої особи, спеціальної мети та/або мотивів злочину. Торкаючись першого питання, слід зазначити, що існує два основні погляди щодо можливого усвідомлення віку потерпілої особи. Найбільшого поширення набув погляд, що загалом пов'язує усвідомлення вікової ознаки потерпілої особи з умисною або необережною формою вини [12]. Так вказується, що психічне ставлення до віку потерпілої може бути умисним або необережним, коли винний знав або допускав, що потерпіла особа не досягла статевої зрілості, або коли він міг і повинен був це передбачати [13, 112]. Цієї ж точки зору дотримується Верховний Суд України (далі – ВСУ). Так, у постанові Пленуму ВСУ від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» зазначається, що дії можуть бути вчинені особою чоловічої статі щодо особи жіночої статі і навпаки, а також між особами однієї статі, але у всіх випадках потерпілою є особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку у разі, якщо винна особа усвідомлювала (достовірно знала або припускала), що потерпіла особа не досягла шістнадцятирічного віку, а також, коли вона повинна була і могла це усвідомлювати. При цьому суд повинен враховувати не тільки показання підсудного, а й потерпілої особи, ретельно перевіряти їх відповідність усім конкретним обставинам справи. При вирішенні цього питання враховується вся сукупність обставин справи, зокрема, зовнішні фізичні дані потерпілої особи, її поведінка, знайомство винної особи з нею, володіння винною особою відповідною інформацією. Неповнолітній або

малолітній вік потерпілої особи не може бути підставою для кваліфікації, якщо буде доведено, що винна особа сумлінно помилялася щодо фактичного віку потерпілої особи [14]. Друга точка зору полягає в тому, що її автори заперечують доцільність застосування до інтелектуального моменту умислу розбещення неповнолітніх конструктивного елемента необережної форми вини, за яким особа повинна була і могла передбачати (усвідомлювати) не наслідки свого суспільно небезпечного діяння, а особливі ознаки особи потерпілого [15, 82]. Так, за поглядами Ю.Є. Пудовочкіна, ступінь знання віку потерпілої відносить до інтелектуального моменту умислу й може бути різною: від достовірного до вірогідного [16]. На нашу думку, слід заперечити доцільність використання терміна «передбачення» в описі інтелектуального моменту статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості. Використання в даному випадку зазначеного терміна як науковцями, так і практиками, є таким, що не повністю узгоджується з чинним законодавством. У ст.ст.24, 25 КК «передбачення» пов'язується виключно із настанням суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності). Як бачимо, на відміну від усвідомлення, що відбуває в психіці людини факти та обставини, наявні на даний час, передбачення спрямовується в майбутнє, тобто в психіці відбувається процес розвитку причинно-наслідкового зв'язку між діянням та його суспільно небезпечними наслідками. Оскільки недосягнення потерпілим шістнадцятирічного віку встановлюється на момент вчинення розпусних дій, то й передбачати чи не передбачати його неможливо. Цю обставину можна тільки різною мірою усвідомлювати або не усвідомлювати взагалі. Утім, не можна робити висновок про усвідомлення зазначеної обставини виключно на показах винної особи й не звертати увагу на інші обставини справи, що можуть свідчити про зворотне. Так, у дослідженій практиці з даної категорії справ суди посилалися на достовірні знання віку потерпілої особи – у 42,6% випадків; самі потерпілі сповіщали про свій вік – у 25,3% випадків; зовнішній вигляд потерпілих свідчив про їх неповноліття – 13,0%; поведінка потерпілих свідчила про їх малолітство – 8,7%, інша інформація давала підстави вважати особу неповнолітньою в 10,4%.

Вина при розпусних діях щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, існує виключно в умисній формі (ст.24 КК), що має відповідну специфіку щодо злочинів із формальним складом, та утворюється інтелектуальним моментом усвідомлення суспільної небезпечності та фактичних обставин фізичних або інтелектуальних розпусних дій, а також вольовим моментом бажання вчинити саме ці суспільно-небезпечні дії. Інтелектуальний момент прямого умислу передбачає усвідомлення всіх обов'язкових об'єктивних ознак, що відносяться законодавцем до об'єкта (предмета) та об'єктивної сторони злочину. Усвідомлення включає відображення у свідомості людини: а) спрямованість діяння на певний об'єкт кримінально-правової охорони, у нашому випадку – на статеву недоторканість неповнолітніх осіб; б) певне розуміння того, що потерпіла особа не досягла шістнадцятирічного віку; в) розуміння змісту фізичного або інтелектуального способу розбещення; г) усвідомлення згоди потерпілої (потерпілого), що не була зумовлена фізичним насильством, погрозою його застосування та використанням безпорадного стану потерпілої особи.

У межах усвідомлення об'єктивних обставин можна виділити два рівня усвідомлення. Перший рівень – «визначеність», варіює ступінь усвідомлення від точного знання (суб'єктивної впевненості в наявності) до невиключності (суб'єкт вважає їх можливими). Другий рівень – «достовірність», позначає відповідність усвідомлення об'єктивній реальності щодо визначеної обставини, яка охоплює діапазон від правильного, дійсного знання до помилкового, такого, що не відповідає дійсності, уявлення про цю ознаку. Сказати, що особа точно знає, – значить вказати на внутрішню впевненість особи про наявність ознаки. Сказати, що особа достовірно знає, значить вказати на об'єктивну відповідність усвідомлення особи про наявність тих чи інших ознак реальній дійсності. Відтак, достовірність віддзеркалює насамперед відповідність тих чи інших ознак реальним фактам. Коли говорять, що та чи інша особа володіє достовірними знаннями, тим самим мається на увазі їх істинність (відповідність реальності). Достовірність характеризує наше уявлення, знання головним чином з якісної сторони істинності. Тому, вказівка на «достовірне знання», так само як і «завідомість», суттєво обмежує інтелектуальний момент прямого умислу розбещення неповнолітніх. Більш вдалою була б вказівка, що «особа знала або припускала». Такий стан усвідомлення в повній мірі охоплює звичайне психічне ставлення винного віку потерпілої особи. У чинному КК зазначений прийом позначення інтелектуального моменту використовується в ч.2 ст.130 КК, де

зазначено: «Зараження іншої особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби особою, яка знала про те, що вона є носієм цього вірусу» (див. також: ч.1 ст.133 КК). За цими міркуваннями слід у кримінально-правовій нормі прямо позначити усвідомлення винним віку потерпілої особи та вказати: «особа знала або припускала, що особа не досягла шістнадцятирічного віку», або роз'яснити це положення щодо судової практики у справах про статеві злочини.

Мотиви та мета розбещення неповнолітніх не вказуються в диспозиції відповідної кримінально-правової норми та, відповідно, є факультативними ознаками суб'єктивної сторони цього злочину. Утім, аналізуючи роз'яснення п.17 вищевказаної постанови ВСУ та узагальнення щодо судової практики у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, звернемо увагу, що, на погляд вищої судової інстанції України, «такі дії спрямовані на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту» [17]. У літературі зазначена спрямованість розпусних дій розцінюється по-різному. Більшість дослідників визнає їх метою вчинення злочину [18, 105; 19], інші ж вважають мотивами розбещення [20, 382; 21, 191]. Якщо виходити із розуміння мети злочину як ідеального образу бажаного результату, до якого прагне злочинець, вчинюючи те чи інше злочинне діяння, а мотивом – обумовлене системою потреб, усвідомлене й оцінене спонукування, що уявляється ідеальною підставою та виправданням суспільно небезпечного діяння, то, на наш погляд, мотивами розпусних дій є передчасне збудження статевого потягу в осіб, що не досягли певного віку, або його задоволення. Метою злочину виступає саме розбещення неповнолітніх. За таким розумінням задоволення спотвореної сексуальної потреби дорослої особи з використанням неповнолітніх, власне кажучи, не спрямоване на розбещення неповнолітніх та має утворювати самостійний склад злочину.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що як і всі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності, розбещення неповнолітніх є злочином, який вчиняється тільки з прямим умислом, його метою виступає розбещення неповнолітніх, мотивами є задоволення винною особою особистої статевої пристрасті або збудження в неповнолітньої особи статевого інстинкту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стан злочинності в Україні за статистичними даними Департаменту інформаційних технологій МВС України у 2002-2009 рр. // Офіційний ВЕБ-сайт Департаменту інформаційних технологій МВС України / [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dit.mvs.gov.ua/mvs/control/dit/uk/index/>.
2. Кальман А.Г. Криминологическая характеристика, детерминация и предупреждение изнасилований: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.Г. Кальман; Харьк. юрид. ин-т. – Харьков, 1986. – 18 с.
3. Лукаш А.С. Згвалтування: криминологічна характеристика, детермінація та їх попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А.С. Лукаш; Націон. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого – Харків, 2007. – 19 с.
4. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений: [монография] / В.Н. Кудрявцев. – [2-е изд., исправл. и допол.]. – М.: «Юристъ», 2004. – 304 с.
5. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования: [монография] / [отв. ред. В.Н. Кудрявцев, С.Г. Келина]. – М.: Наука, 1987. – 280 с.
6. Брич Л.П. Розмежування згвалтування із суміжними складами злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи / Л.П. Брич // Життя і право. – 2004. – № 4. – С. 69–78.
7. Пудовочкин Ю.Е. Ответственность за преступления против несовершеннолетних по российскому уголовному праву: Монография / Ю.Е. Пудовочкин. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 293 с.

8. Губанова О.В. Особистість гвалтівника: щодо статі злочинця / О.В. Губанова // *Право України*. – 2007. – № 6. – С. 122–125.
9. Синєокий О.В. Мотивація девіантних форм поведінки особи, що призводить до сексуальних злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.В. Синєокий; Націон. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2006. – 20 с.
10. Кон И.С. Девиантное поведение и личность // Личный интернет-портал И.С. Кона / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.neuro.net.ru/sexology/book1921.html/>.
11. Кон И.С. Совращение детей и сексуальное насилие / И.С. Кон // *Педагогика*. – 1998. – № 5. – С. 63–67.
12. Борисов В.І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (коментар до законодавства) / В.І. Борисов, Л.В. Дорош // *Форум права*. – 2006. – № 1. – С.4–15 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journal/FP/2006-1/06bvisno.pdf/>.
13. Шеремет А.П. Злочини проти статевої свободи: [монографія] / А.П. Шеремет. – Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2007. – 216 с.
14. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5 // Інформаційний сервер Верховного Суду України / [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/>.
15. Брич Л.П. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи за законодавством України: [монографія] / Л.П. Брич. – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 83.
16. Пудовочкин Ю.Е. Проблемы понимания и квалификации преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних: новое в уголовном законодательстве / Ю.Е. Пудовочкин // Интернет-портал социальной правозащиты / [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.soprotivlenie.org/?id=3&cid=116&t=v/>.
17. Судова практика у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи: узагальнення Верховного Суду України // Інформаційний сервер Верховного Суду України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/F5735BC14609E899C32572BB00351C46?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=F5735BC14609E899C32572BB00351C46&Count=500&/>.
18. Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.]; [за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка]. – [вид 2-ге., переробл. та допов.]. – К.: Атіка, 2008. – 712 с.
19. Хряпінський П.В. Кваліфікуючі ознаки статевого зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості / П.В. Хряпінський, С.В. Чмут // *Часопис Академії адвокатури України*. – 2009. – № 2 (3). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2009-2/09hpvdz.pdf/>.
20. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін.]; [за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – [6-те вид., переробл. та доповн.]. – К.: Юридична думка, 2009. – 1236 с.
21. Утямишев А.Б. Уголовная ответственность за насильственные действия сексуального характера, не связанные с изнасилованием: дисс. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Утямишев Анфис Булатович. – Хабаровск, 2001. – 249 с.